

Крок за кроком Україні належить переносити акцент з експорту сировини та матеріалів на експорт продукції самого різного призначення і таким чином – на розширення трудомістких, капіталомістких і наукомістких виробів, на спільне інтернаціональне виробництво конкурентної продукції, укріплення своїх позицій і впливу у світовій економіці. Використання іноземних інвестицій є одним з дієвих компонентів цієї співпраці, джерелом реформування вітчизняного виробництва та експорту.

Для вирішення цього завдання необхідне істотне збільшення обсягів іноземних інвестицій, що направляються в реальний сектор на корінну модернізацію основних засобів підприємств, а також проведення узгодженого комплексу заходів у законодавчій та адміністративній сфері, направлених на максимально повне розкриття і використання інвестиційного потенціалу економіки, підвищення її привабливості для іноземних інвесторів.

Висновки. Новим моментом у сфері залучення іноземних інвестицій повинен стати перехід на сучасні форми та методи роботи з інвесторами. Це відбивається, перш за все, у визначенні пріоритетних напрямів використання іноземного капіталу, пов'язаних з цілями і завданнями структурної перебудови економіки. При цьому важливими моментами є відбір інвестиційних проектів відповідно до критеріїв пріоритетності та загальноекономічної значущості для формування ефективної структури іноземних інвестицій, а також створення умов нарощування інвестиційного потенціалу українських підприємств шляхом зниження податкового тягара, вдосконалення амортизаційної політики, адекватної інвестиційної реконструкції виробництва.

Крім цього, доцільно також зосередити увагу на підвищенні ролі іноземних інвестицій в поліпшенні міжнародної виробничої спеціалізації України. Пріоритетами в цих умовах будуть сприяння корінній модернізації виробництва і його структурній перебудові, підвищенню конкурентоспроможності машинобудівної промисловості, прискореному інвестиційному розвитку секторів “нової економіки”, перш за все становленню інноваційних та інформаційних галузей, формуванню нового технологічного образу національного господарства.

Література

1. Касич А.О. Розвиток інвестиційно-інноваційних процесів в Україні: джерела, оцінка, перспективи : монографія / А.О. Касич. – Кременчук : Кременчуцька міська друкарня. – 2008. – 406 с.
2. Павлюченко А.И. Иностранные инвестиции: роль в модернизации экономики / А.И. Павлюченко. – М. : Финансы и статистика, 2006. – 196 с.
3. Сухарев О.С. Экономическая оценка инвестиций / О.С. Сухарев, С.В. Шма-нев, А.М. Курьянов. – М.: Альфа-Пресс. – 2008. – 244 с.

Надійшла 2.9.2010 р.

УДК 332.3

А.М. ДВОРЕЦЬКИЙ

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В АГРОФОРМУВАННЯХ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Досліджено сучасний стан сільського господарства Чернігівської області. Розкрито основні проблемні моменти розвитку галузі в умовах економічної кризи та намічено шляхи покращення її стану.

The current conditions of agriculture of Chernigiv region are explored. The basic problem moments of development of agriculture are exposed in the conditions of economic crisis and the ways of improvement of its state are proposed.

Ключові слова: сільське господарство, земля, галузь, валова продукція, урожайність, продуктивність.

Постановка проблеми. Надзвичайно важливу роль в економіці кожної країни завжди відігравало сільське господарство, яке, в першу чергу, забезпечує продовольчу безпеку держави і є сировинною базою для більшості галузей економіки. Розвиток аграрної сфери практично неможливий без забезпечення ефективного використання земельних ресурсів сільськогосподарського призначення. Екстенсивний розвиток сільськогосподарського виробництва за радянських часів привів до розорювання малопродуктивних земель, що в свою чергу, посилювало водну й вітрову ерозію, які стали загрозливим чинником зниження продуктивності земельних угідь. На сьогоднішній день можна констатувати, що галузь сільського господарства перебуває в стадії стагнації, яка ще більше посилюється під впливом згальної економічної кризи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремим аспектам проблеми розвитку сільського господарства присвячені наукові праці таких вчених як: В. Андрійчук, Д. Гнаткович, В. Горлачук, А. Даниленко, С. Дем'яненко, С. Дубровський, Д. Добряк, П. Казьмір, В. Мамутов, В. Месель-Веселяк, І. Михасюк, Л. Новаковський, О. Покотилова, П. Саблук, А. Сохнич, А. Стельмашук, А. Третяк, М. Федоров та

інших. Результати їх досліджень охоплюють широке коло зазначеної проблеми. Однак динамічність змін ситуації в агропромисловому комплексі України та її в економіці країни в цілому вимагає проведення постійних досліджень з метою вироблення стратегії і тактики її обґрунтування основних напрямків і заходів подальшої реалізації процесу вдосконалення економічних взаємовідносин між суб'єктами господарювання щодо використання землі як головного виробничого ресурсу в сільському господарстві. Враховуючи особливо важливу роль ефективності використання земельних ресурсів для аграрної сфери держави та ще більшу непередбачуваність розвитку ринкової ситуації, посилену фінансово-економічною кризою, вважаємо за необхідне здійснити комплексний аналіз економічної ситуації в галузі сільського господарства аграрних підприємств Чернігівської області, виявити та систематизувати основні причини її занепаду та намітити шляхи щодо покращення стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історичний огляд розвитку галузі дає підстави стверджувати, що сільське господарство завжди було базовою галуззю вітчизняної економіки, потенціал якої створювався силами кількох поколінь вітчизняних, спеціалістів та фахівців різних професій. Проте, сучасний стан агропромислового комплексу України значно відстає від Світового та Європейського рівня. Більшість підприємств галузі виявилися не здатними пристосуватися до ринкових умов, налагодити прибуткове виробництво. Раніше прогресивна та процвітаюча галузь стала депресивною та потребує значних капіталовкладень.

Основними складовими підвищення ефективності використання землі у сільському господарстві, як його основного виробничого ресурсу є: продуктивність сільськогосподарського виробництва, система землеробства, родючість земель, екологічний стан земельних ресурсів. Враховуючи вищезазначені показники впливу на продуктивність сільськогосподарських угідь на сучасному етапі спостерігається стала тенденція до зниження обсягів сільськогосподарської продукції, отриманої з оброблюваних земель у вартісному і натуральному виразі на рівні країни і на регіональному рівні.

Динаміку посівних площ, урожайності, рівня рентабельності, та валової продукції сільського господарства Чернігівської області можемо побачити з табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка посівних площ, урожайності, рівня рентабельності, та валової продукції сільського господарства Чернігівської області

Показники	1990 р	1995 р	2000 р	2007 р	2008 р	2009 р	2009 р до 1990 р у %
Площа с. – г. угідь, тис. га							
Посівна площа с. – г. культур, тис. га, у т.ч.:	1542,3	1471,2	1104,1	961,7	1051,6	1022,9	66,3
зернові культури	662,7	682,2	534,5	581,5	688	650,4	98,1
цукрові буряки	40,5	41,4	20,2	13,6	10,1	6	14,8
соняшник	0,5	2,1	10,2	8,6	22,9	24,1	4820,0
картопля	155,4	105,9	99	87	84,2	83	53,4
овочі	15,1	13,3	15,2	11,4	11,7	11	72,8
Урожайність с. – г. культур, ц/га, у т.ч.:							
зернові культури	26,3	18,4	16	28,9	32,1	31,9	121,3
цукрові буряки	258	184	185	308	367	371	143,8
соняшник	17,6	11	6,7	15	16,3	15,8	89,8
картопля	103	119	149	185	179	185	179,6
овочі	125	160	118	170	202	181	144,8
Виробництво валової продукції с. – г., млн грн, у т.ч.:	6358,9	4237,1	3096,1	3629,9	3780,8	3732,4	58,7
рослинництва	2709,4	2030,6	1689,8	2328,5	2534,7	2456,5	90,7
тваринництва	3649,5	2206,5	1406,3	1301,4	1246,1	1275,9	35,0
Рівень рентабельності, %, у т.ч.:							
зернові культури	248,4	55,9	76,3	50,8	21,3	10,3	-238,1
цукрові буряки	15,6	19,7	4,3	-17,9	-16,6	17,8	2,2
соняшник		100	29,6	53,5	-25,1	26,2	26,2
картопля	69,6	42,9	10,6	22,9	41,1	14,8	-54,8
овочі	-8,4	28,4	13	162,3	98,8	166,5	174,9

Так у сільськогосподарському виробництві Чернігівської області протягом 1990-2009 рр. спостерігалось значне скорочення обсягів виробництва валової продукції (рис. 1).

Як бачимо, сучасний рівень виробництва значно відстає від рівня виробництва 1990 року. Так, підприємства області виробили за 2009р. валової продукції на суму 3732,4 млн грн. (що на 41,3 % менше ніж у 1990р.), в тому числі продукції рослинництва – на 2456,5 млн грн. (що на 9,3 % менше ніж у 1990р.),

тваринництва – на 1275,9 млн грн. (що на 65 % менше ніж у 1990р.). У сільськогосподарських підприємствах зменшилось виробництво продукції майже в 3 рази, з них продукції рослинництва – у 1,62 рази, а продукції тваринництва – у 4,97 рази. В той же час у особистих селянських господарствах за досліджуваний період обсяг валової продукції зменшився на 3 %, в тому числі обсяг продукції рослинництва збільшився на 38,6 %. Це в першу чергу пов'язано з приватизацією земель і переходом значної частини земельних часток у власність господарств населення. На цих землях населення збільшило обсяг виробництва валової продукції. За рахунок змін у розподілі сільськогосподарських угідь за категоріями господарств змінилася структура посівних площ сільськогосподарських культур (рис. 2).

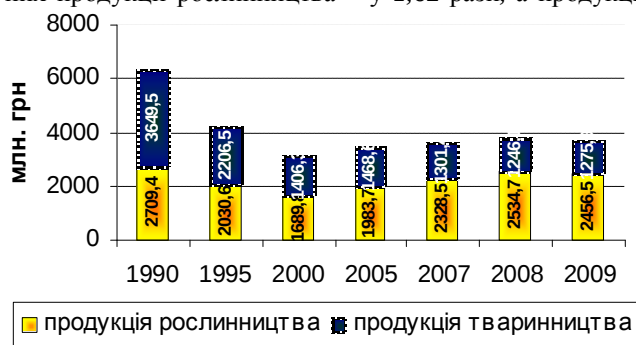

Рис. 1. Динаміка валової продукції сільського господарства Чернігівської області (у порівняльних цінах 2005 року, млн грн.)

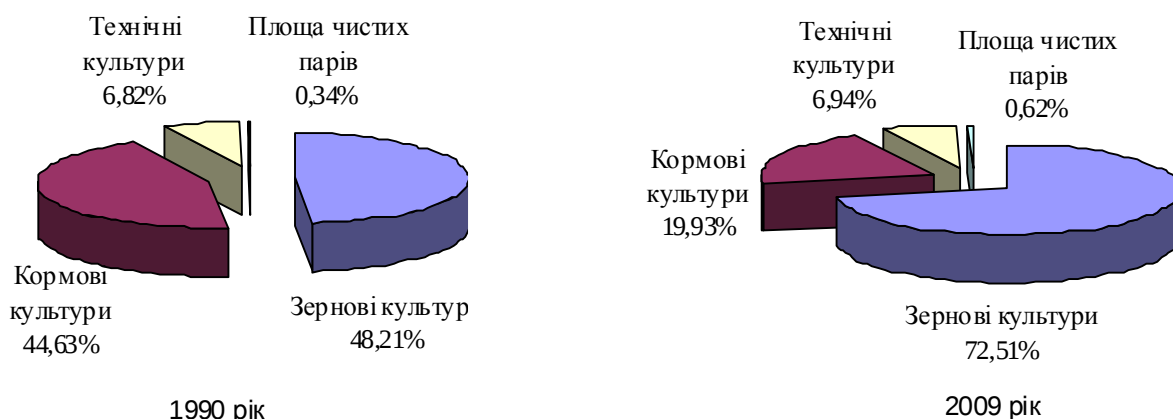

Рис. 2. Структура посівних площ підприємств Чернігівської області в 1990 та 2009 рр.

Протягом останніх років відбувається зростання обсягу виробництва продукції рослинництва. Це обумовлено, перш за все, підвищенням урожайності зернових культур та змінами їх структури.

У 2009 р. всі посівні площі у всіх категоріях господарств зменшилися проти попереднього року на 28,7 тис га (2,73 %) і становили 1022,9 тис га. Порівняно з 1990 р. з обороту виведена майже третя частина посівних площ, або 519,4 тис. га. Таке значне зменшення обумовлене, перш за все, скороченням посівних площ у сільськогосподарських підприємствах, в той час, як посіви в господарствах населення зросли. Це призвело до зростання частки особистих селянських господарств населення в загальному обсязі виробництва продукції рослинництва Чернігівської області. Структура посівних площ в сільськогосподарських підприємствах істотно відрізняється від структури в господарствах населення. Так, останні посідають провідне місце у вирощуванні картоплі, овочів та плодоягідних культур. В 2009 р ними вирощено 94,6 % загального обсягу картоплі (проти 37,7 % – у 1990 р.), овочів – 94,3 % (проти 39 % відповідно), плодоягідних культур – 95,6 % (проти 92,4 %). Частка ж сільськогосподарських підприємств залишається найбільшою у виробництві зернових культур, цукрових буряків (фабричних) та насіння соняшнику.

В сільськогосподарських підприємствах виробництво зернових та зернобобових культур у 2009 р. порівняно із 2008 роком зменшилося на 5,16 %, і становить 2049,9 тис. т, в тому числі жита – на 4,57 % (10,42 тис т), пшениці – зменшилось на 3,32 % (17,4 тис т). Збереженню вищого, ніж в попередніх роках валового збору врожаю ріпаку та соняшнику сприяли погодні умови 2007-2009 рр., які були досить сприятливими для одержання високих урожаїв. За підсумками 2009 р у порівнянні із 1990 р сільськогосподарськими виробниками усіх форм власності і господарювання Чернігівської області вироблено більше зерна на 18 %, соняшнику у 42 рази, овочів на 30 %. Тобто, спостерігається зростання обсягу виробленої сільськогосподарської продукції в розрізі певних культур, хоча валова продукція сільського господарства в рослинництві становить лише 90,7 % до 1990 року. Однак, незважаючи на позитивну динаміку з виробництва окремих видів культур обсяг всієї валової продукції сільського господарства Чернігівщини лишається в край низьким і становить лише 58,7 % обсягу далекого 1990 року.

У галузі існує ряд проблем, які істотно стримують процес розвитку. Однією з основних є брак інвестицій та висока вартість довготермінових кредитних ресурсів, що в свою чергу є перешкодою для здійснення модернізації та реконструкції техніко-технологічної бази на вітчизняних підприємствах.

Більша частина сільськогосподарської техніки, яка знаходиться в експлуатації аграрних підприємств, була закуплена ще за часів Радянського Союзу та перейшла до сучасних власників у спадок від реорганізованих колгоспів та радгоспів, відпрацювала один-два амортизаційні терміни і вже майже повністю вичерпала свій

ресурс. За даними ННЦ ААНУ "Інститут аграрної економіки" рівень забезпечення агровиробників сільськогосподарською технікою є вкрай низьким всього 40-50 %, при цьому більш як 90 % її є фізично та морально зношеною [4, с. 216], у зв'язку з чим збільшуються витрати аграрних підприємств на планові й позапланові ремонти технічного парку та витрати паливно-мастильних матеріалів.

Серед чинників, що негативно позначилися на розвитку галузі, слід відзначити також залишений у спадок радянською системою спосіб економічного мислення багатьох управлінців, їх невміння працювати в умовах ринкових відносин, створювати та достойно захищати імідж підприємства і його продукцію.

В останні роки значно зменшилась хімізація землеробства. Результати проведеного дослідження свідчать про поступове послаблення її впливу на сільськогосподарське виробництво протягом 1990-2009 років. В свою чергу це негативно позначилося на ефективності використання землі та недобору сільськогосподарської продукції. За даними Державної інспекції захисту рослин Чернігівської області в 2009 році використано в сільському господарстві 579,786 тонн пестицидів на площі 833,6 тис. га. Зокрема, використано інсектицидів – 34,622 тонн на площі 26,29 тис. га, фунгіцидів – 93,847 тонн на площі 125,4 тис. га, гербіцидів – 332,55 тонн на площі 433,4 тис. га, протруювачів – 63,877 тонн, інших засобів захисту рослин – 54,89 тонн. оброблено біометодом 7,36 тис. га сільськогосподарських угідь, що значно менше за потребу.

На низькому рівні внесення мінеральних і органічних добрив, кількість внесених яких починаючи із 1991 року щороку зменшується. На жаль, жоден з районів області не спроможний сьогодні забезпечити повернення до ґрунту тієї ж кількості елементів живлення, яка винесена урожаєм. Загальна вартість некомпенсованої кількості елементів живлення, винесених урожаєм, дорівнює 443 млн грн. Відшукати таку кількість обігових коштів на добрива на даний час надзвичайно важко. Результати агрохімічної паспортизації земель свідчать про подальшу агрохімічну деградацію ґрунтів області.

Важливою проблемою лишається значне підкислення ґрунтів області. До 1990 року вапнування кислих ґрунтів проводили щорічно на площі 130-140 тис. га, на що виділялося з державного бюджету 5,5-5,9 млн крб. Останніми роками через складне фінансове становище обсяги вапнування ґрунтів значно зменшилися. Так, у 2009 році площа провапнованих ґрунтів скоротилася порівняно з 1990 роком у 28 разів, а обсяги внесення вапна – у 22 рази. В області було провапновано 4,4 тис. га, із них за рахунок коштів держбюджету ця робота була виконана на площі 0,7 тис. га, обласного бюджету – 0,4 тис. га, власних коштів господарств – на 3,3 тис. га. Вапнування кислих ґрунтів за умови їх розумного проведення може стати основним резервом збільшення доходу підприємств Чернігівської області. Нейтралізувати ґрунти підприємств області можна за рахунок природних родовищ вапна в Новгород-Сіверському районі та дефекату діючих цукрових заводів.

Сучасні вимоги ринкової економіки ставлять перед підприємствами завдання з урахуванням кон'юнктури ринку і вибраного напрямку спеціалізації практикувати динамічні сівозміни, які дають можливість господарю адекватно реагувати на вимоги ринку за умови дотримання наукових принципів чергування польових культур. На кожному полі має бути сівозмінна хронологічно адаптована до типу ґрунту з відповідним спектром попередників і перед-попередників, що дасть можливість дещо підвищити рівень культури землеробства та якісні характеристики сільськогосподарських угідь.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, оптимальне поєднання праці, капіталу, землі та підприємницьких здібностей є могутнім стимулом, спроможним забезпечити економічне зростання виробництва сільськогосподарської продукції, запорукою виходу аграрного сектора економіки на рівень європейського та світового розвитку. Вирішення всього комплексу проблем, які накопичилися у сфері агропромислового виробництва Чернігівської області, можливе лише за умови здійснення кардинальних змін у структурі виробничого потенціалу та його якісного оновлення. Це можливо здійснити тільки за рахунок створення сприятливого інвестиційного клімату та залучення приватних (внутрішніх і зовнішніх) інвестицій.

Література

1. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз / В.Г. Андрійчук. – К. : КНЕУ, 2005. – 292 с.
2. Борщевський П.П. Продовольча безпека країни: стан і тенденції / П.П. Борщевський, Л.І. Дейнеко // Розбудова держави. – 2007. – № 1. – С. 66–69.
3. Дем'яненко С.І. Сільське господарство України: криза та відновлення / С.І. Дем'яненко. – К. : КНЕУ, 2004. – 207 с.
4. Машинобудування в Україні: тенденції, проблеми, перспективи / Н.В. Тарасова, І.С. Калініченко, В.А. Романенко та ін. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2007. – 307 с.

Надійшла 13.9.2010 р.